

L'Associació
Pro Emancipats
de les Illes Balears:
de què parlam quan
parlam d'emancipació?

JUAN CARLOS LÓPEZ HERRERÍAS
ALBERT CABELLOS VIDAL
ALEJANDRO ZAHINOS ROZALÉN

Juan Carlos López Herrerías

Tècnic en atenció a persones dependents i auxiliar educatiu a Amadiba. Anteriorment va treballar a una llar d'ancians i a una llar de protecció de menors. Des d'enguany ha assumit la presidència de l'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears (APEIB), que va fundar l'any 2015 amb un grup de joves extutelats.

Albert Cabellos Vidal

Graduat en Educació Social per la Universitat de les Illes Balears. Contractat predoctoral FPU del grup de recerca GIFES de la UIB. Anteriorment va ser tècnic d'investigació del mateix grup. La seva tesi doctoral s'emmarca en l'emancipació de la població jove extutelada. Ha treballat d'educador social en el programa «Alter Palma», d'escolaritat compartida per a joves d'entre 14 i 16 anys.

Alejandro Zahinos Rozalén

Educador amb desset d'anys d'experiència ininterrompuda en intervenció socioeducativa amb adolescents dins l'àmbit d'acolliment residencial a Mallorca. Coordinador del programa PUC de preemancipació de Llars el Temple des de l'any 2015. Formació específica en *coaching* i diplomant en Treball Social per la Universitat de les Illes Balears. Actualment, cursa el grau d'Educació Social a la UIB.

Resum

Arran de l'article de l'edició anterior de l'Anuari, «Construcció del servei per a joves extutelats a les Illes Balears» (Santiago i Carrió, 2018), ens va semblar necessari reprendre aquest assumpte des de la visió que dona l'experiència d'haver-se emancipat una vegada tancat l'expedient al Servei de Protecció de Menors. L'objectiu d'aquest capítol, doncs, no és analitzar de manera minuciosa les dificultats que comporta el procés d'emancipació tradicional, ni les fites necessàries perquè socialment sigui entesa com a tal. A partir de l'experiència d'una associació pionera a l'Estat, l'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears (APEIB), tractarem d'apropar-vos a les vivències, als sentiments o a les emocions que sorgeixen quan s'acosta el final de la tutela; quines passes es fan des de l'associació i el motiu pel qual es va fundar. En definitiva, tractar d'entendre de què parlem quan parlem d'emancipació en un context com el de l'acolliment residencial.

Paraules clau

Emancipació / Joves extutelats / Acolliment residencial.

Resumen

A raíz del artículo de la anterior edición del Anuari, *Construcción del servicio per a joves extutelats a les Illes Balears* (Santiago y Carrió, 2018), nos pareció necesario retomar este asunto desde la visión que da la experiencia de haberse emancipado una vez cerrado el expediente en el Servicio de Protección de Menores. El objetivo de este capítulo, pues, no es el de analizar de manera minuciosa las dificultades que comporta el proceso de emancipación tradicional, ni los hitos necesarios para que socialmente sea entendida como tal. A partir de la experiencia de una asociación pionera en el Estado, la Asociación Pro-Emancipados de las Illes Balears (APEIB) trataremos de acercarnos a las vivencias, los sentimientos o las emociones que surgen cuando se acerca el final de la tutela; qué pasos se están dando desde la asociación y el motivo por el que se fundó. En definitiva, tratar de entender de qué hablamos cuando hablamos de emancipación en un contexto como el de acogimiento residencial.

Palabras clave

Emancipación / Jóvenes ex tutelados / Acogimiento residencial.

1. Introducció

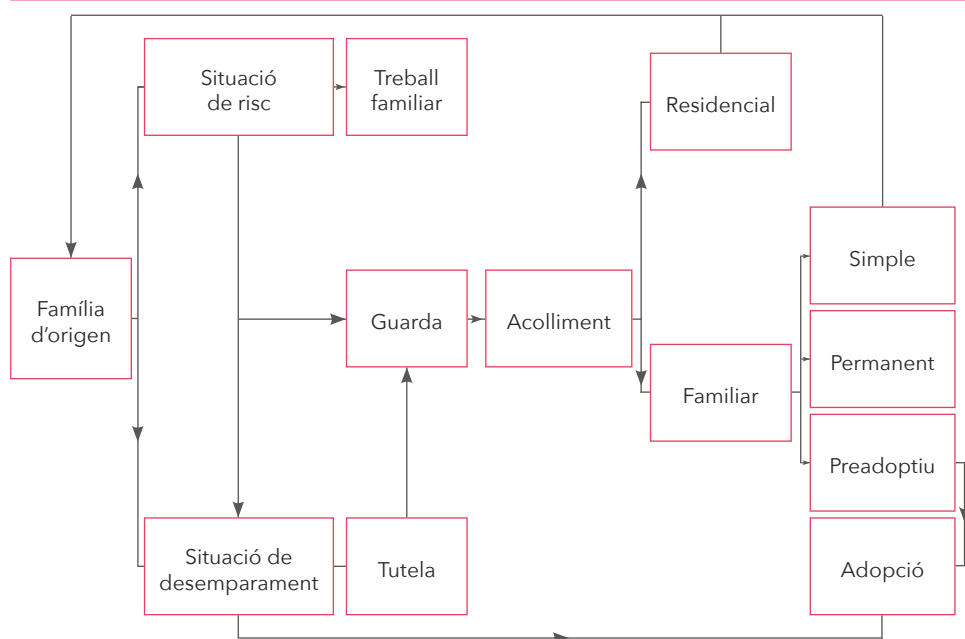
La decisió, per part de l'Administració pública, de separar una persona menor d'edat del nucli familiar depèn de si la seva situació és avaluada com de risc o de desemparament. Així mateix, una família pot sol·licitar a l'Administració la guarda temporal de l'infant, sempre que es pugui justificar la impossibilitat o incapacitat d'atendre'l o de tenir-ne cura.

Una situació de risc no comporta, necessàriament, la retirada de la llar, tot i que és necessari fer un treball familiar per reduir els factors de risc. No obstant això, si s'estima oportú, l'Administració pública pot cedir la guarda temporal del menor a una família d'acollida (extensa o aliena)

o a un centre residencial fins que les circumstàncies adverses que varen provocar el risc hagin desaparegut. Per altra banda, una situació és avaluada com de desemparament quan els menors no veuen cobertes totes les seves necessitats i quan la integritat física i/o psicològica es veu amenaçada com a conseqüència d'una mala actuació familiar, ja sigui per incapacitat o per infracció directa de les obligacions.

Davant una situació de desemparament, l'infant o jove és retirat immediatament, se'n valora el cas i s'estudia la mesura més adient a prendre, sempre amb el seu benefici com a prioritat. Sempre que no

Figura 1. Procés d'intervenció en la protecció a la infància i a l'adolescència

Font: elaboració pròpia a partir de l'Observatori de la Infància (2018).

sigui contraproduent es treballa per aconseguir la reunificació familiar (Llei 26/2015).

Existeixen tantes formes de viure aquest procés com joves amb alguna mesura administrativa. No es pot parlar, tampoc, d'una única manera d'experimentar els anys posteriors, ja que cada jove té una història, una manera d'experimentar-la i una manera i un temps per aprendre'n. A continuació, perquè serveixi com a mostra, presentem l'experiència d'un jove que, amb 12 anys, va començar el procés al Servei de Protecció de Menors i el finalitzà amb 18...

«Gran parte de los menores que residen en hogares de protección pasan por un proceso de adaptación en los centros que se conocen como hogares de primera acogida. En mi caso fue un período de 9 meses en el centro Es Puig des Bous.

»Lo más traumático fue el día en que ingresé. Mi madre me llevó al parque. Mientras yo jugaba, ella lloraba hablando con una amiga. Dos horas más tarde se acercaron dos policías junto a mi madre. Se dirigieron a mí y me pidieron que los acompañara. Me subí al coche de policía y me percaté de que mi madre no me acompañaba. Desesperado le llamaba desde la ventana del coche y bruscamente gritaba muchas barbaridades. Yo estaba aterrorizado. Lloraba sin parar y era incapaz de controlar mi respiración.

»Llegamos a un edificio enorme, donde los policías me

hicieron bajar. Nos recibió una mujer joven, con la cual hablaban en privado. Yo esperaba en una salita solo, sin saber dónde me encontraba y por qué decidieron separarme de mi madre. La mujer y los policías terminaron de hablar. Entonces los agentes se fueron y yo me quedé a solas con aquella mujer. Dimos un paseo por las instalaciones y me explicó dónde me encontraba. Comprendí que pasaría un tiempo sin ver a mi madre y volví a caer en un llanto desesperado. Pero después respiré tranquilo, por fin alguien me explicó lo que estaba pasando.

»En dos meses sentí que aquel lugar era mi casa. Aunque la compañía cambiaba con frecuencia. Era como una prueba de acceso. Todos observaban tu conducta para decidir cuál era el lugar en el que mejor encajarías hasta cumplir los 18 años.

»Con tan solo 12 años me despedí de lo que fue mi hogar durante 9 meses. Y me vi forzado a aceptar otro cambio radical en mi vida. Entré en un hogar de acogida. Donde viviría hasta cumplir la mayoría de edad. Al principio todo era igual. Vuelve a aparecer el miedo y la desconfianza.

»Con el tiempo la estancia se hizo muy agradable. Mis compañeros de piso eran permanentes; con una gran variedad de edades y de culturas. Los educadores referentes eran

siempre los mismos, sin rotaciones. Eso me transmitía tranquilidad y confianza. Hacía tiempo que no me sentía tan bien. Cumplía con mis rutinas, como cualquier otro niño de familia. Asistía a clase, realizaba actividades extraescolares y tenía que cumplir con las tareas domésticas correspondientes. La única diferencia es que asistía a terapias con una psicóloga con la que aprendía a expresar mis emociones y tenía visitas supervisadas con mi madre cada dos semanas.

»Esa felicidad duró tres años. Al cumplir los 15 años aparecen otro tipo de necesidades que no están cubiertas. Comprendía que debía compartir a mi educadora con el resto de mis compañeros, pero no podía evitar envidiar la constante presencia de los padres de mis amigos en cada actividad que realizaba. En ese momento, en mi interior, comenzaron a surgir inseguridades y conflictos con la propia ética del centro. Me sentía engañado. Me hicieron sentir parte de una familia que en un par de años me daría la pata-da. En ese momento, solo tenía dos opciones: aceptarlo o encerrarme en una postura victimista. Yo opté por la primera.

»A diferencia de mis compañeros de instituto, tenía tres años para prepararme para la vida adulta. Junto a mi educador marcamos unos objetivos que cada mes se revisaban

para comprobar a qué distancia de la meta me encontraba.

»Mientras estudiaba, con 16 años, inicié mi trayectoria laboral en el mundo del deporte. Compaginé estudios y trabajo. Comprendí que debía dejar a un lado la inocencia que acompaña de la mano a la niñez y a la adolescencia, para convertirme en un adulto. Crecí envidiando la inmadurez del resto de mis compañeros, que vivían en una burbuja de protección que no se rompería hasta que, por elección propia, abandonarían el nido.

»Durante esos años sentía que no encajaba con el resto de mis compañeros y, otra vez, apareció la sensación de vivir en una sociedad que, inconscientemente, me excluía. Volví a estar cabreado y asustado. Aquellas preguntas que quedaron en el pasado, florecían con más fuerza: ¿por qué a mí?, ¿qué sería de mí?

»En ese momento, llegó el día. Cumplía los 18 años y tenía que abandonar el centro. Por suerte, existían unos pisos de acogida para la emancipación que tenían convenios con los hogares de protección de menores. Yo entré en uno de ellos.

»En ese momento, me encerré. Desconfiaba, de alguna forma, de todo el mundo, porque había tenido que abandonar el hogar donde crecí hasta los 18 años. Me estaba sacando una formación de grado

medio para poder introducirme en el mundo laboral. Sabía de la necesidad de cumplir con unos ingresos para poder sustentar lo que cuesta la vida y, aunque tenía mis compañeros de clase, me sentía solo de alguna forma...

»Fue una etapa difícil y dura. Hasta que comprendí que la culpa no era de la sociedad en sí, sino que la culpa es de las dificultades que aparecen en tu vida. Que te hacen, de una forma u otra, madurar y enfrentarte a los objetivos, a las dificultades que te pueden aparecer en ese momento. Empecé a abrirme. Empecé a conocer a mis compañeros...»

2. El procés d'emancipació

Tradicionalment, l'emancipació s'ha entès a partir de la consecució d'una sèrie de fets molt vinculats entre ells: la independència residencial i formació de la pròpia família; i la independència econòmica a partir de la incorporació al món laboral (Bosch, 2017). Com ja varen exposar Santiago i Carrió en un article (2018), les dades dels darrers anys demostren que aquestes metes no s'assoleixen durant els primers anys de joventut. És necessari tenir en compte que les persones que, durant part de la infància i/o adolescència, han viscut en acolliment residencial inicien un procés de preemancipació uns anys abans de complir la majoria d'edat. Una vegada la compleixen, han d'enfrontar-se no sols a les dificultats que troba tot el jovent per transitar a la

vida adulta plena, sinó amb un conjunt d'elements derivats de les situacions personals.

Si bé a través del Pla Estratègic d'Autonomia Personal dels/les Joves amb Mesura Administrativa de les Illes Balears 2016-2020, l'Administració pública ofereix un acompanyament personal i social, així com un suport en l'accés a alguns dels pilars bàsics del procés d'autonomia; algunes de les àrees personals i emocionals d'aquesta població necessiten una atenció prèvia en la qual cal incidir perquè aquesta transició tengui èxit.

Entenem, doncs, que l'accés a una renda d'emancipació, a l'habitatge o a un servei d'inserció formativa i laboral a partir dels 18 anys, a pesar de ser actuacions indispensables, no garanteixen l'èxit del procés d'emancipació si prèviament no s'han treballat les pors, la confiança, les necessitats de cada persona i, en definitiva, l'autoconeixement sobre què vol ser i com es vol definir cada jove.

El fragment amb què s'inicia aquest article, a pesar de ser la història particular d'un jove i, per tant, no pot generalitzar-se al conjunt de la població tutelada, pretén exemplificar les inseguretats i confusions que poden aparèixer durant aquests anys. Sorgeix, així mateix, la necessitat d'entendre, d'acceptar, de fer una passa per seguir avançant. El suport que poden oferir persones que ja han viscut aquest procés torna, doncs, fonamental per afrontar una transició que arriba de manera precipitada i incerta (Ballester, Caride, Melendro i Montserrat, 2016; Gradaille, Montserrat i Ballester, 2018).

3. L'APEIB

3.1. Els inicis: *Talia*. Un primer projecte engrescador.

Així doncs, l'Associació Pro Emancipats de les Illes Balears sorgeix no sols de la necessitat, sinó de l'obligació que vàrem sentir un grup de joves extutelats de representar, defensar i assessorar un col·lectiu estigmatitzat, vulnerable i amb risc d'exclusió social durant un procés que coneixíem de primera mà.

L'any 2015 se'n varen desenvolupar els estatuts i se'n va seleccionar l'equip directiu. Així es va fer oficial l'APEIB i, a més, es va constituir com la primera associació de l'Estat espanyol creada i dirigida per joves extutelats.

Els objectius són:

- Representar el jovent extutelat davant les institucions i administracions.
- Oferir assistència, suport i assessorament.
- Defensar i promocionar els interessos del jovent extutelat de les Illes Balears.
- Promoure i desenvolupar campanyes de sensibilització social.

A pesar de tenir aquests objectius molt clars, la nostra inexperiència en va dificultar els inicis. No obstant això, gràcies a una gran capacitat de resiliència i al suport de grans professionals, vàrem iniciar el nostre primer projecte: una campanya de sensibilització social que tenia la finalitat de desmuntar les etiquetes, els preju-

dicis i els estereotips que envolta el jovent que es troba en el sistema de protecció a la infància i adolescència i mostrar-ne la realitat oculta.

Ens vàrem posar en contacte amb Toni Bestard, director de cine guardonat amb més de 150 premis. Amb ell, el projecte va començar a rodar tot sol, més ràpid del que podíem imaginar. Vàrem desenvolupar *Talia*, el nostre curtmetratge. Un cas fictici d'una menor que sofreix maltractament i abusos sexuals per part de la parella de la mare. Aquesta història es va muntar a partir dels testimonis de joves extutelats.

Ja disposàvem del material per construir la nostra obra d'art, però ens faltava el més important: els doblers. Vàrem presentar el projecte a Fina Santiago, consellera de Serveis Socials i Cooperació del Govern Balear, que, sense dubtar-ho, ens el va finançar.

El 2017 vàrem estrenar el curtmetratge. Amb una capacitat per a 1.300 persones, vàrem ocupar 1.200 places al Trui Teatre. No vàrem ser conscients del poder que teníem fins a aquell moment. Hi varen assistir personal de centres residencials de tot Mallorca, professionals del sector social, la consellera de Serveis Socials i Cooperació i la presidenta del Govern, persones que no tenien res a veure amb l'àmbit però que, així mateix, varen rebre el missatge.

Després de l'èxit i impacte d'aquest primer projecte vàrem crear un web i una pàgina al Facebook perquè les persones interessades poguessin contactar amb nosaltres i s'assabentessin dels esdeveniments i de les activitats que fèiem.

3.2. Tancam la campanya de sensibilització social

El 2018 vàrem decidir tancar la campanya de sensibilització amb un darrer projecte: un còmic. Aquesta vegada el va finançar Amics de la Infància. És la segona part de *Talia* i volia donar a conèixer com s'estructura un centre residencial: entre altres coses, es tracta sobre la convivència a la llar, la relació professional o l'etapa més dura: l'emancipació.

Aquest projecte està pensat per treballar amb adolescents als instituts, ja que és on aquests passen la major part del dia. La falta d'empatia, moltes vegades derivada del desconeixement, fa que durant l'adolescència es pot arribar a ser molt cruel. Tenim la certesa que el jovent és el futur i, per aquest motiu, volem treballar la tolerància, el respecte i la solidaritat amb les persones que viuen una realitat que, moltes vegades, és passada per alt als centres educatius.

Amb aquestes dues eines, el curtmetratge i el còmic, volem donar per tancada la campanya. En realitat, no la tancam, perquè segueix sent necessari difondre aquesta realitat, però volem fer una altra passa més enllà de la sensibilització social. Ens volem donar a conèixer a la resta de l'Estat i ja hem començat a fer-ho, perquè la nostra missió no és únicament actuar a les Balears, sinó ampliar la necessitat de crear més associacions a la resta de comunitats autònomes.

3.3. Difonem el nostre treball

Durant aquests primers anys, hem tractat de difondre la nostra associació i alternar aquesta tasca amb esdeveniments o trobades de professi-

onals, amb visites a diferents llars de protecció. Així mateix, ens hem reunit en nombroses ocasions amb l'IMAS per aclarir dificultats i seguir defensant els interessos de la joventut tutelada i extutelada.

Recentment, vàrem assistir al I Congreso Internacional de Educación e Intervención: Psicoeducativa, Familiar y Social a Gran Canària. Carlos Rosón, director d'Igaxes (Galícia) i president de la xarxa Jóvenes e Inclusión Social, ens va convidar al seu simposi sobre els programes de trànsit a la vida adulta de la joventut tutelada. Després de la nostra intervenció, es varen acostar moltes persones de diferents comunitats autònomes per demanar-nos l'enllaç de *Talia*, per convidar-nos a les seves ciutats per explicar què és l'APEIB i per poder conèixer les persones que comencen a fer projectes com els nostres.

Altres jornades a les quals hem assistit, són les següents:

- II Encuentro Internacional de Jóvenes e Inclusión: Emancipación y Juventud en Riesgo, el febrer de 2016 (CaixaForum, Palma)
- Jornada «Nous canvis legislatius en infància i adolescència. Entendre l'interès superior de l'infant», el maig de 2016 (Universitat de les Illes Balears)
- XIII Jornadas FEPA: Jóvenes y Participación. 18 Años Caminando Juntos, el juny de 2017 (Universitat de Barcelona)
- Jornades d'Experiències en els Centres Escolars i la FEIAB. Encontre de Professionals, l'octubre

de 2017 (Universitat de les Illes Balears)

Aquest tipus de trobades no sols ens ajuden a donar visibilitat al que feim, sinó que ens fa sentir una gran satisfacció veure com a altres indrets d'Espanya s'està reproduint el nostre projecte. Sabíem que a Mallorca l'impacte de l'APEIB havia estat molt gran, però ens adonam que aquesta feina que feim va una mica més enllà.

4. Conclusions. I ara què?

Fa quatre anys que l'APEIB va néixer i seguim amb la mateixa il·lusió que el primer dia. A poc a poc, hem anat fent diferents accions i hem fet que el jovent tutelat sàpiga que pot comptar amb el nostre suport quan s'acosti el moment d'emancipar-se. Un dels projectes que volem posar en marxa properament és la creació d'un blog. De manera anònima, el jovent hi podrà enviar missatges per compartir les dificultats per les quals passen, oferir-se per parlar o per ser escoltat, per anar a prendre un cafè, etc.

No és un procés senzill i, per això, sabem que la presència de l'associació pot ajudar a cobrir aquelles necessitats que no se solen preveure dins el que s'entén com a procés d'emancipació: independència econòmica i residencial.

El fragment amb què s'inicia aquest article és la història particular d'un jove; és evident que no tothom viu el procés tutelar de la mateixa manera. Però ens serveix per il·lustrar com, durant aquests anys, succeeixen moltes coses que poden obviar-se si únicament ens plante-

jam l'emancipació com s'entén tradicionalment. El jovent que es troba a una llar de protecció fa la transició a la vida adulta molt abans. Ens toca ser persones adultes de manera prematura, assumir responsabilitats que encara no hauríem d'assumir i començar a afrontar de manera autònoma tots aquells aspectes propis de l'edat adulta, tant si estam preparats per fer-ho com si no hi estam (Ballester et al., 2016; Martín, 2015).

A totes aquestes responsabilitats se sumen les lluites internes que provoquen un altre canvi radical a la quotidianitat. S'acosten els 18 anys i s'ha d'abandonar la llar on s'han passat els darrers anys. S'ha d'abandonar el que has interioritzat com a casa teva. Tot i que sabem que serem ben rebuts per l'equip educatiu del centre, no podem tornar a instal·lar-nos si les coses no ens van bé. Les conegudes com trajectòries io-io (Bosch, 2017) no són una opció. Per tant, fer-se a la idea del procés i acceptar-lo és un treball que s'ha de fer molt abans de complir els 18 anys.

Creim que, com hem esmentat, el Pla d'Emancipació del Govern de les Illes Balears és una passa molt important per aconseguir algunes fites, però s'ha d'entendre aquest procés des del propi context. Així, des de l'APEIB creim que el Govern hauria de comptar amb nosaltres per desplegar el pròxim Pla Estratégic d'Autonomia Personal. Pensam que estam en condicions i tenim l'experiència suficient per poder fer front a aquest repte.

Cal dir que, en aquest moment, l'APEIB no disposa de cap tipus de subvenció. Per tant, el treball que s'està fent és totalment altruista i ens obli-

ga a compaginar-lo amb la feina i/o els estudis. Ens agradaria que aquest projecte anàs més aviat del que va, però també temem el dia que l'associació pugui quedar enrere per la impossibilitat de compaginar-ho tot.

Referències bibliogràfiques

- Ballester, L., Caride, J.A., Melendro, M. i Montserrat, C. (2016). *Jóvenes que construyen futuros. De la exclusión a la inclusión social*. Santiago de Compostel·la: Servizo Publicacions e Intercambio Científico Campus Vida.
- Bosch, J. (2017). «La relación entre política de vivienda y emancipación residencial de la juventud europea». *Papers. Revista de Sociologia*, 102 (1). 107-141. Doi: 10.5565/rev/papers.2238
- Gradaille, R.; Montserrat, C. i Ballester, L. (2018). «Transition to adulthood from foster care in Spain: A biographical approach». *Children and Youth Services Review*. 89, 54-61. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.04.020>
- Llei 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i l'adolescència. BOE, 180, 64544-64613
- Martín, E. (2015). «Apoyo social percibido en niños y adolescentes en acogimiento residencial». *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11 (1), 107-120.
- Observatorio de la Infancia (2018). *Boletín de datos estadísticos de medidas de protección a la infancia. Boletín número 20. Datos 2017*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Consumo y Bienestar Social, Centro de Publicaciones.
- Santiago, F., i Carrió, M. (2018). «Construcció del servei per a joves extutelats a les Illes Balears». A Pascual B. i Oliver J. Ll. (dir.), *Anuari de la Joventut de les Illes Balears, 2018* (89-98). Palma: Conselleria de Cultura, UIB i Consell de Mallorca.